

CỨU QUỐC - TỜ BÁO HẰNG NGÀY ĐẦU TIÊN CỦA BÁO CHÍ CÁCH MẠNG VIỆT NAM

BÙI THƯỢNG TOẢN*

Tháng 9 - 1939, Chiến tranh thế giới thứ II bùng nổ. Chiến tranh nổ ra đã ảnh hưởng sâu sắc đến tình hình mọi mặt ở Đông Dương. Thực hiện chính sách thời chiến, đế quốc Pháp điên cuồng tấn công Đảng Cộng sản Đông Dương và các đoàn thể quần chúng, các tổ chức do Đảng lãnh đạo. Các tờ báo là phương tiện đấu tranh, tuyên truyền công khai của Đảng và báo chí tiến bộ bị khám xét và đóng cửa hàng loạt, nhiều nhà báo bị bắt.

Trước tình hình đó, Đảng ta đã kịp thời rút vào bí mật. Tại Hội nghị Trung ương tháng 11-1939, Đảng ta xác định: “Bây giờ sách vở công khai không có thì phải dùng sách báo bí mật, ra truyền đơn, biểu ngữ, tranh vẽ, thi ca và tổ chức những đội quân tuyên truyền miệng... Nhưng cái cốt yếu là phải ra một tờ báo bí mật”¹.

Mặc dù bị khủng bố gắt gao, trong những năm 1940 đến 1942 truyền đơn vẫn xuất hiện ở nhiều nơi, báo chí cách mạng vẫn bí mật được xuất bản: Tháng 9 - 1940, báo *Tiến Lên* của Mặt trận Phản đế Nam Kỳ; tháng 7-1941, báo *Giải Phóng* và *Tiền*

Phong ở Trung Nam Kỳ và Tây Nam Kỳ; tháng 8-1941, báo *Việt Nam Độc Lập* của Việt Minh tỉnh Cao Bằng; rồi báo *Cờ Giải Phóng* của Trung ương Đảng Cộng sản Đông Dương, báo *Cứu Quốc* của Tổng bộ Việt Minh cũng lần lượt ra đời.

Cơ quan báo *Cứu Quốc* ban đầu đặt tại làng Xuân Kỳ, tổng Phú Lễ, huyện Kim Anh, tỉnh Phúc Yên (nay thuộc xã Đông Xuân, huyện Sóc Sơn, Hà Nội). Dưới chế độ thực dân phong kiến, đây là một làng quê trung du nghèo khó, lại bị bóc lột tàn tệ. Từ những năm 1930, người dân nơi đây đã được giác ngộ cách mạng và Xuân Kỳ dần dần trở thành cơ sở tin cậy, cán bộ Trung ương thường xuyên qua lại hoạt động. Năm 1941, sau Hội nghị Trung ương lần thứ 8, Đảng đã quyết định chọn vùng ngoại thành Hà Nội và một phần tỉnh Phúc Yên làm địa bàn xây dựng An toàn khu. Cuối năm 1941, cơ sở Việt Minh Xuân Kỳ được xây dựng và từng bước phát triển vững vàng, trở thành một trong những địa điểm làm việc của Trung ương. Nhân dân Xuân Kỳ không quản khó khăn, nguy hiểm đã che chở, nuôi giấu cán bộ Trung ương, Xứ uỷ và tinh về tổ chức và

* Nguyên Phó Tổng biên tập báo *Đại Đoàn Kết*

chỉ đạo phong trào cách mạng. Trong đó, có các đồng chí lãnh đạo cao cấp, như Trường - Chinh, Hoàng Quốc Việt, Lê Quang Đạo...

Cũng tại đây, ngày 25-1-1942, báo *Cứu Quốc* đã ra số đầu tiên. Toà soạn lúc đó có 3 đồng chí: đồng chí Tổng Bí thư Trường - Chinh làm Chủ nhiệm kiêm Chủ bút; Ban Biên tập có các đồng chí Lê Quang Đạo và Lê Toàn Thư. Tòa soạn đặt trong căn nhà lá nhỏ của một nông dân nghèo; bàn làm việc là một chiếc phản gỗ gồm hai tấm ván cũ kỹ ghép lại, kê trên hai chiếc mế. Tờ *Cứu Quốc* số 1 có 4 trang, in đá, khổ 30 x 40 cm. Trên số báo này, *Cứu Quốc* đã ra lời kêu gọi hùng hồn mà thống thiết:

"Hỡi các giới sỹ, nông, công, thương, binh! Hỡi các đoàn thể Cứu quốc! Hỡi toàn thể đồng bào nước Việt Nam!

Đã 80 năm, Tổ quốc kính yêu mất quyền độc lập, sa vào vòng nô lệ của giặc Pháp tham tàn.

Đã 80 năm dân tộc Việt Nam phải mang trên trán vết quốc sỉ nhục như mà máu đào của bao nghĩa sĩ anh hùng tới nay chưa rửa sạch.

Giờ đây quốc sỉ tăng thêm nhục nhã, quốc thù tăng thêm căm hờn. Giờ đây giang sơn tiêu điều lại thêm giặc Nhật chà đạp, tâm thân trâu ngựa lại thêm một tầng áp bức, đọa đày. Nhật khai chiến với Anh, Mỹ lôi cuốn xã hội ta vào vòng bom đạn.

Trước cảnh tượng nước mất, nhà tan thể thảm, Cứu Quốc - cơ quan cổ động của Tổng bộ Việt Minh - ra đời, thống thiết kêu gọi đồng bào mau hợp sức cùng lòng đánh

đuôi Pháp Nhật, rửa thù cho non sông, đưa Tổ Quốc tới bến vinh quang, độc lập.

Cứu Quốc sẽ giải bày nỗi lầm than, thống khổ của nhân dân.

Cứu Quốc sẽ nêu cao ý muốn thiết tha của trăm họ.

Cứu Quốc sẽ là người chỉ dẫn trung thành, cùng đồng bào tiến trên con đường giải phóng dân tộc.

Hỡi quốc dân đồng bào!

Cứu Quốc nguyện làm tròn nhiệm vụ thiêng liêng của mình. Mong đồng bào yêu nước hãy tận tâm ủng hộ Cứu Quốc về mọi phương diện: Hãy kiên quyết tiến lên dưới bóng cờ đỏ sao vàng.

Đánh đổ giặc cướp nước Pháp Nhật!

Đánh đổ bọn bán nước thân Pháp, thân Nhật!

Việt Nam độc lập, tự do muôn năm!"

Bắt đầu từ đây, *Cứu Quốc* đóng một vai trò quan trọng, cùng toàn dân đấu tranh cho sự nghiệp giải phóng dân tộc, dưới sự lãnh đạo của Đảng và của Mặt trận Việt Minh.

Toà soạn chỉ ở Xuân Kỳ được một tháng. Sau đó Tòa soạn báo liên tục phải di chuyển qua nhiều địa điểm trong các huyện Yên Lãng, Kim Anh (Phúc Yên), Tiên Du, Thuận Thành (Bắc Ninh), Quốc Oai (Sơn Tây), Đan Phượng (Hà Đông)... Việc phát hành cũng là vấn đề lớn và nguy hiểm: Báo thường được gói lại giống như chiếc bánh, ngoài bọc lá, xếp lẫn với bánh thật trong thùng để nhân viên giao thông giả làm người bán hàng gánh, đội đi các nơi.

Trong thời kỳ tiền khởi nghĩa, dù phải hoạt động bí mật nhưng *Cứu Quốc* đã vượt

qua muôn vàn trở ngại, xuất bản được 30 số (năm 1942 - 1943: 9 số, năm 1944: 9 số, năm 1945: 12 số), góp phần tuyên truyền, giác ngộ nhân dân đoàn kết dưới ngọn cờ của Việt Minh, đứng lên khởi nghĩa cướp chính quyền, giành độc lập.

Cách mạng Tháng Tám thành công, Tòa soạn báo *Cứu Quốc* được chuyển về Hà Nội, đóng tại số nhà 114 Hàng Trống, nguyên là toà soạn báo *Ăcsiong* của Pháp (hiện nay là trụ sở báo *Hà Nội mới*). Sau gần 4 năm hoạt động trong vòng bí mật, tránh sự truy lùng, bắt bớ của kẻ thù, nay *Cứu Quốc* được xuất bản công khai giữa Hà Nội. Trên số báo ngày 5 - 9 - 1945, *Cứu Quốc* đăng toàn văn *Tuyên ngôn Độc lập* và *Lời thề của Chính phủ*, *Lời thề của quốc dân*, phản ánh khí thế sôi sục, hào hùng trong ngày Quốc khánh cũng như quyết tâm của quốc dân đồng bào ủng hộ nền độc lập non trẻ, ủng hộ Chính phủ Hồ Chí Minh. Từ số 39, ngày 10 - 9 - 1945, báo *Cứu Quốc* ra hằng ngày. *Đây là tờ báo hằng ngày đầu tiên của Đảng ta và của Mặt trận Việt Minh.*

Chủ tịch Hồ Chí Minh thường xuyên quan tâm chỉ đạo công việc làm báo. Hằng ngày, Người đọc kỹ, đánh dấu từng bài, những tin hay; những sai sót đều được nhắc nhở, rút kinh nghiệm, đồng thời, Người còn dành thời gian viết bài cho báo. Nếu không kể bài “Kêu gọi quốc dân” mang tính chất lời kêu gọi của Chính phủ thì bài đầu tiên của Người trên *Cứu Quốc* sau khi ta giành được chính quyền là bài “Nhân dịp Tuần lễ vàng” đăng trên *Cứu Quốc* số 45, ra ngày

17-9-1945, kêu gọi “sức quyền góp của nhân dân, nhất là những nhà giàu có” để dùng vào việc cần kíp và quan trọng nhất lúc đó là việc quốc phòng, ký đích danh “Hồ Chí Minh”. Kể từ đó, Người đã viết cho *Cứu Quốc* khoảng 400 bài với nhiều bút danh khác nhau.

Báo *Cứu Quốc* ra hằng ngày là một nhu cầu của cách mạng, giữa bối cảnh cực kỳ phức tạp của Hà Nội và đất nước trong tình thế “ngàn cân treo sợi tóc”: Quân Pháp núp sau lưng quân Anh trở lại xâm lược miền Nam; 20 ngàn quân Tàu Tưởng ở miền Bắc và sau đó 15 ngàn quân Pháp đưa quân chiếm đóng nhiều vị trí ở Hà Nội và một số địa phương miền Bắc. Chúng cùng bọn tay sai âm mưu lật đổ Chính phủ Hồ Chí Minh. Bọn Việt gian phản động ra báo, đặt loa phóng thanh công kích, nói xấu Việt Minh. Trước tình hình đó, *Cứu Quốc* đã thông tin nhanh các sự kiện, phân tích, bình luận, giải đáp thắc mắc của nhân dân, hướng dẫn dư luận, đấu tranh chính trị, vạch trần âm mưu của các thế lực thù địch. Báo đã động viên, tập hợp nhân dân bảo vệ cách mạng, bảo vệ chế độ. Cuối năm 1946, quân Pháp gây hấn ở Hà Nội và một số địa phương, *Cứu Quốc* đã kịp thời phản ánh các vấn đề thời sự nóng bỏng, tuyên truyền chủ trương, chính sách quan trọng của Đảng, của Mặt trận Việt Minh trước tình hình “nước sôi, lửa bỏng” đó. Nhờ có uy tín và được bạn đọc mến mộ, *Cứu Quốc* là tờ báo bán chạy nhất ở Hà Nội, khách đặt quảng cáo ngày một nhiều. Báo có đủ tiền để mua nhà in mới.

Kháng chiến toàn quốc bùng nổ (tháng 12 - 1946), theo *Lời kêu gọi* của Chủ tịch Hồ Chí Minh, toàn dân nhất tề đứng lên chống thực dân Pháp. Tòa soạn báo *Cứu Quốc* theo Trung ương về Việt Bắc, bắt đầu chặng đường kháng chiến trường kỳ gian khổ. Lúc này *Cứu Quốc* là Cơ quan tuyên truyền kháng chiến của Tổng bộ Việt Minh. Từ tháng 7 -1950, *Cứu Quốc* là cơ quan tuyên truyền, cổ động tranh đấu của cả Trung ương Hội Liên Việt và Tổng bộ Việt Minh. Năm 1951, sau Đại hội toàn quốc lần thứ II của Đảng, Mặt trận Việt Minh và Hội Liên Việt thống nhất thành Mặt trận Liên Việt, *Cứu Quốc* trở thành Cơ quan Trung ương của Mặt trận Liên Việt. Báo *Cứu Quốc* số 1787, ngày 2-4-1951 đã phản ánh không khí Lễ thành lập Mặt trận Liên Việt, nêu bật ý nghĩa to lớn của việc thành lập và nhiệm vụ trọng đại của Mặt trận Liên Việt trước yêu cầu phát triển mới của sự nghiệp kháng chiến và kiến quốc. Ngay trên đầu trang nhất, báo đăng bút tích của Chủ tịch Hồ Chí Minh “Đoàn kết, đoàn kết, đại đoàn kết. Thành công, thành công, đại thành công” và chữ ký của Người. Khẩu hiệu này đã ghi sâu vào tâm khảm của mỗi người dân Việt Nam.

Trong những năm kháng chiến, phóng viên của báo đã bám sát các chiến trường để phản ánh những tấm gương hy sinh anh dũng, chiến đấu kiên cường và chiến thắng vẻ vang của quân đội ta, từ chiến dịch Thu Đông 1947, Biên Giới 1950, cho đến chiến

thắng Điện Biên Phủ lẫy lừng. Đồng thời, báo cũng phản ánh tình hình phát triển kinh tế, chính sách cải cách ruộng đất, thực hiện “người cày có ruộng” và đời sống mới ở hậu phương, làm nức lòng chiến sỹ ngoài mặt trận. Có thể nói, những trang viết trên *Cứu Quốc* ngày ấy, nay là những tư liệu lịch sử, phản ánh sinh động cuộc kháng chiến trường kỳ và kiến thiết đất nước của toàn Đảng, toàn dân, toàn quân ta, từ hậu phương đến tiền tuyến trong 9 năm chống thực dân Pháp xâm lược.

Trong thời gian này, do tình hình chiến sự, tòa soạn báo *Cứu Quốc* phải thường xuyên di chuyển qua nhiều địa điểm thuộc các tỉnh Tuyên Quang, Bắc Kạn, Thái Nguyên, Bắc Giang... Điều kỳ diệu là suốt 8 năm trên chiến khu, trải qua nhiều khó khăn gian khổ, có cả tổn thất hy sinh, song *Cứu Quốc* vẫn là tờ báo duy nhất xuất bản hàng ngày và được phát hành đều đặn. Ngoài tờ báo của Trung ương, *Cứu Quốc* còn tổ chức hệ thống tòa soạn và nhà in báo ở các khu và liên khu, từ Bắc chí Nam. Với tầm hoạt động của mình, *Cứu Quốc* thực sự là tiếng nói của Đảng, của Mặt trận, của khối đại đoàn kết toàn dân trong 9 năm kháng chiến trường kỳ.

Sau chiến thắng Điện Biên Phủ 1954, để phù hợp với yêu cầu mới, Trung ương Đảng quyết định chuyển báo *Cứu Quốc* thành báo hằng tuần; báo *Nhân Dân*, cơ quan Trung ương của Đảng Lao Động Việt Nam từ báo tuần chuyển thành báo hằng ngày. Tổng Biên tập báo *Cứu Quốc*

Nguyễn Thành Lê được điều động làm Phó Tổng Biên tập báo *Nhân Dân*, nhiều cán bộ, phóng viên cũng được điều về báo *Nhân dân*. Các chi nhánh báo *Cứu Quốc* ở các khu và liên khu cũng dần dần giải thể.

Ngày 10 - 9 - 1955, Đại hội Mặt trận dân tộc thống nhất toàn quốc đã quyết định thành lập Mặt trận Tổ quốc Việt Nam. Báo *Cứu Quốc* trở thành cơ quan ngôn luận của Mặt trận Tổ quốc Việt Nam. Thời kỳ này báo đã bám sát và phản ánh kịp thời các sự kiện thời sự, chính trị, kinh tế của đất nước, như: tích cực phổ biến, tuyên truyền Cương lĩnh của Mặt trận Tổ quốc Việt Nam; đấu tranh chống âm mưu phá hoại Hiệp định Giơnevơ, chia cắt đất nước của đế quốc Mỹ và tay sai; tuyên truyền phong trào hợp tác hoá nông nghiệp và cải tạo công thương nghiệp tư bản tư doanh; động viên toàn dân tham gia thảo luận dự thảo sửa đổi Hiến pháp, phấn đấu hoàn thành thắng lợi kế hoạch nhà nước 3 năm xây dựng miền Bắc xã hội chủ nghĩa giàu mạnh; đoàn kết quốc tế, bảo vệ hoà bình thế giới. Ngay từ hồi đó, báo đã mở trang phê phán bệnh quan liêu, tham ô, lãng phí...

Cuộc đấu tranh chống đế quốc Mỹ và bè lũ tay sai bước sang giai đoạn mới. Để chi viện cho cách mạng miền Nam, năm 1964 đồng chí Trần Phong, Tổng Biên tập báo *Cứu Quốc* cùng một số phóng viên được điều đi B để thành lập báo *Giải Phóng*, cơ quan Trung ương của Mặt trận Dân tộc Giải phóng miền Nam Việt Nam (đồng chí Trần Phong được cử làm Tổng

Biên tập). Từ năm 1964, đế quốc Mỹ ném bom, bắn phá miền Bắc, báo *Cứu Quốc* đã tổ chức phóng viên bám sát các vùng chiến sự từ Khu 4 trở ra, đồng thời phân tán toà soạn thành 3 bộ phận, nhằm ứng phó với trường hợp xấu nhất là bị địch đánh trúng. Các sự kiện nóng hổi và đặc biệt của thời kỳ này, như: Mỹ đẩy mạnh cuộc chiến tranh xâm lược, đưa quân vào miền Nam, leo thang đánh phá miền Bắc, khí thế cả nước ra trận, cuộc Tổng tấn công và nổi dậy Tết Mậu Thân, diễn biến Hội nghị Pari, trận “Điện Biên Phủ trên không” 1972, Mỹ cuốn cờ năm 1973 và chiến thắng mùa Xuân 1975, giải phóng hoàn toàn miền Nam, thống nhất đất nước... đều được phản ánh kịp thời, làm nức lòng người.

Đất nước thống nhất, cùng với việc thống nhất 3 tổ chức Mặt trận (Mặt trận Tổ quốc Việt Nam, Mặt trận Dân tộc Giải phóng miền Nam Việt Nam, Liên minh các lực lượng Dân tộc Dân chủ và Hoà bình Việt Nam) thành một Mặt trận duy nhất là Mặt trận Tổ quốc Việt Nam, báo *Cứu Quốc* cũng hợp nhất với báo *Giải Phóng* thành báo *Đại Đoàn Kết*, cơ quan Trung ương Mặt trận Tổ quốc Việt Nam của thời kỳ mới.

1. Đảng Cộng sản Việt Nam: *Văn kiện Đảng Toàn tập*, CTQG, H, 2000, T.6, tr.546